

УКД 336.711

JEL E52

DOI 10.33244/2617-5932.5.2020.108-116

В. А. Ліщенко,

Університет ДФС України

e-mail: l.v.a.05.94@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-7345-3751

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті досліджено теоретичні основи грошово-кредитного регулювання економічного зростання. Визначено сутність, мету, завдання та цілі грошово-кредитного регулювання економічного зростання. Розглянуто стратегічні, проміжні та тактичні цілі грошово-кредитної політики, яка формує заходи грошово-кредитного регулювання. Обґрунтовано та проаналізовано значення інструментів грошово-кредитної політики, яка формує цілі для грошово-кредитного регулювання, спрямованого на економічне зростання.

Ключові слова: Національний банк України, грошово-кредитне регулювання, грошово-кредитна політика, центральний банк, економічне зростання, мета та інструменти грошово-кредитного регулювання.

В. А. Лищенко. Теоретические основы денежно-кредитного регулирования экономического роста

В статье исследованы теоретические основы денежно-кредитного регулирования экономического роста. Определена сущность, цели, задачи и цели денежно-кредитного регулирования экономического роста. Рассмотрены стратегические, промежуточные и тактические цели денежно-кредитной политики, формирует меры денежно-кредитного регулирования. Обосновано и проанализировано значение инструментов денежно-кредитной политики, формирует цели для денежно-кредитного регулирования, направленного на экономический рост.

Ключевые слова: Национальный банк Украины, денежно-кредитное регулирование, денежно-кредитная политика, центральный банк, экономический рост, цели и инструменты денежно-кредитного регулирования.

Мета та завдання дослідження полягають у розгляді теоретичних основ грошово-кредитного регулювання економічного зростання, визначенні його цілей і завдань, а також у дослідженні інструментарію грошово-кредитної політики центрального банку та її реалізації.

Постановка проблеми. У системі важелів, що стимулюють економічне зростання в країні, провідна роль належить грошово-кредитному регулюванню. Дослідження завдань, цілей та інструментів грошово-кредитного регулювання, якими користується

у своїй практичній діяльності центральний банк, на сучасному етапі є надзвичайно актуальним. Це пов'язано з непростими умовами функціонування національної економіки на етапі прояву кризових явищ, обмеженим припливом інвестицій на внутрішній ринок та суттєвим дефіцитом державного бюджету. Зазначені виклики актуалізують проблематику ефективності економічної політики держави в цілому, при цьому особливе значення повинно бути приділено грошово-кредитному регулюванню (далі – ГКР).

Грошово-кредитне регулювання НБУ спроможне здійснювати вплив на велику кількість економічних процесів. У першу чергу, це низький рівень інфляції, обумовлений пропозицією грошей; збереження купівельної спроможності курсу національної валюти та ефективна банківська діяльність, що є локомотивом економічного зростання. Основним напрямом грошово-кредитної (монетарної) політики окреслюється основна діяльність та підтримку цінової стабільності та економічного зростання в цілому. У всіх зазначених напрямках спостерігаються як позитивні, так і дискусійні аспекти, які не розкриті повністю та потребують вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретичних основ ГКР економічного зростання здійснили українські та зарубіжні науковці, зокрема: В. Базилевич, О. Береславська, М. Бурда, О. Дзюблюк, Дж. Кейнс, В. Козюк, Ф. Мишкін, А. Мороз, П. Нікіфоров, Дж. Робінсон, М. Савлук, В. Стельмах, М. Фрідмен, Дж. Хікс В. Ющенко та інші. Проте, незважаючи на наявність напрацьованих за цим напрямом, варто зазначити, що у більшості з них недостатньо розглянуті теоретичні засади грошово-кредитного регулювання економічного зростання.

Виклад основного матеріалу. Грошово-кредитне регулювання економічного зростання відіграє важливу роль для кожної країни, оскільки через регулювання грошової пропозиції воно спрямовується на забезпечення ефективного функціонування економіки, основними цілями якої є цінова та курсова стабільність, зростання ВВП та добробуту громадян, забезпечення зайнятості, збалансування платіжного балансу тощо.

На початку ХХ ст. регулювання економіки держави перебуває не в тіні економічного регулювання, що нині є одним з важливих факторів державного впливу на економіку. Основна ціль трактується як подолання інфляції та допомоги економіці працювати на повну потужність, цей вид регулювання називається антиінфляційним та показує, що ГКР пов'язане з монетарною політикою.

Розглянемо та проаналізуємо основні підходи до визначення поняття «грошово-кредитне регулювання».

Склад науковців «Енциклопедія банківської справи України», яку очолює В. С. Стельмах, прирівнюють ГКР з регулюванням грошового обігу та розглядають його як «систему заходів, які реалізують з метою підтримання сталості грошового обігу, стримування інфляції, стабільності національної грошової одиниці, гнучкого забезпечення грошима потреб сфери обігу» [7, с. 98].

В окремих дослідженнях, наприклад у роботі А. Даниленко та О. Береславської, грошово-кредитне регулювання наводиться як один з механізмів державного регулювання економіки, спрямований на зміну фінансових параметрів (грошової маси, відсоткових ставок), що впливають на стан попиту і пропозиції на грошовому ринку, та на розвиток реальних економічних процесів [2, с. 211].

Автори В. Стельмах, Н. Гребеник, В. Міщенко трактують ГКР як систему заходів у галузі грошового обігу та кредиту, які направлені на підтримання економічного зростання,

вирівнювання платіжного балансу, забезпечення зайнятості, стримування негативних процесів в економіці [4, с. 138].

Проаналізувавши дослідження та публікації, присвячені проблемам ГКР економіки, можна дійти висновку, що не тільки більшість науковців та практиків, але і Національний банк України, ототожнює з грошово-кредитною політикою ГКР, а разом з тим ототожнює їх методи, інструменти та механізми.

Уточнюючи сутність грошово-кредитного регулювання, пропонуємо розуміти його як один з ключових елементів державного регулювання економіки, в межах якого вплив держави на економічне зростання монетарними інструментами поширюється через банківський, корпоративний сектори і сектор домогосподарств за допомогою монетарного трансмісійного механізму.

Вважаємо, що грошово-кредитне регулювання створює фундаментальний базис впливу держави на грошовий ринок, формуючи стратегію, ключові вектори та напрями. На нашу думку, узгодженість і цілеспрямованість дії монетарних інструментів забезпечується через їх спільне та синхронізоване використання в межах відповідної грошово-кредитної політики, яка, у свою чергу, розкриває тактику впливу держави на грошовий ринок, формує коротко- й середньострокові цілі та пріоритети грошово-кредитного регулювання, а також визначає способи і терміни досягнення поставлених цілей за допомогою засобів такої політики монетарних інструментів.

Грошово-кредитне регулювання здійснюється центральним банком країни в Україні – Національним банком України (далі – НБУ). Воно є складовою економічної політики держави і частиною загальнодержавної стратегії, орієнтири якої ґрунтуються на основних фактичних і прогнозних критеріях, а також макроекономічних показниках економічного та соціального стану країни, що розробляються Кабінетом Міністрів України. У цьому контексті доречно нагадати, що Рада НБУ щороку до 15 вересня має розробити та подати на розгляд Верховній Раді України «Основні засади грошово-кредитної політики», які є основним документом не тільки для Національного банку України, а й держави в цілому [6].

ГКР є інструментом реалізації грошово-кредитної політики і в умовах спаду виробництва покликане стимулювати ділову активність, а в умовах «перегріву» економіки – пригнічувати процеси, що сприяють її розвитку. З практичної точки зору, ГКР спрямоване на покращення грошової пропозиції у періоди спаду обсягів виробництва для заохочення витрат і відповідного зменшення такої пропозиції грошей у періоди розширення ділового циклу з метою зменшення витратків. Варто зазначити, що грошово-кредитне регулювання направлене на покращення умов для постійного економічного зростання шляхом покращення економічних показників у разі змін ділового циклу. Основним об'єктом ГКР є пропозиція грошей за допомогою певного регулювання, яке створюється на умовах підтримання стабільності цін та досягнення стабільного економічного зростання держави.

Основною метою грошово-кредитного регулювання є економічне зростання, яке також передбачає ступінь розвитку банківської системи внаслідок удосконалення її структури і технологій протягом певного часу, що знаходить прояв у позитивній динаміці ключових показників національних та міжнародних рахунків і соціально-економічних стандартів.

До основних завдань грошово-кредитного регулювання економічного зростання варто віднести:

- забезпечення стабільності курсової динаміки грошової одиниці;
- підтримка стабільності в економіці держави;

- збереження купівельної спроможності грошей;
- зниження темпів інфляції [1, с. 89].

З огляду на завдання ГКР економічного зростання формуються цілі Національного банку України, які проявляються в його грошово-кредитній політиці. Отже, заключна мета ГКР економічного зростання НБУ відповідає ключовим цілям економічної політики держави. Це означає, що НБУ, будучи основним центральним органом держави з проведення політики грошової пропозиції, формує цілі для інших політик країни, таких як бюджетна, податкова, боргова, інвестиційна, соціальна тощо.

Оскільки грошово-кредитне регулювання є методом реалізації грошово-кредитної політики центрального банку, його цілі збігаються з метою останньої. Узагальнення наукових досліджень показує, що цілі грошово-кредитної політики можна поділити на три групи: стратегічні, проміжні, тактичні (рис. 1).

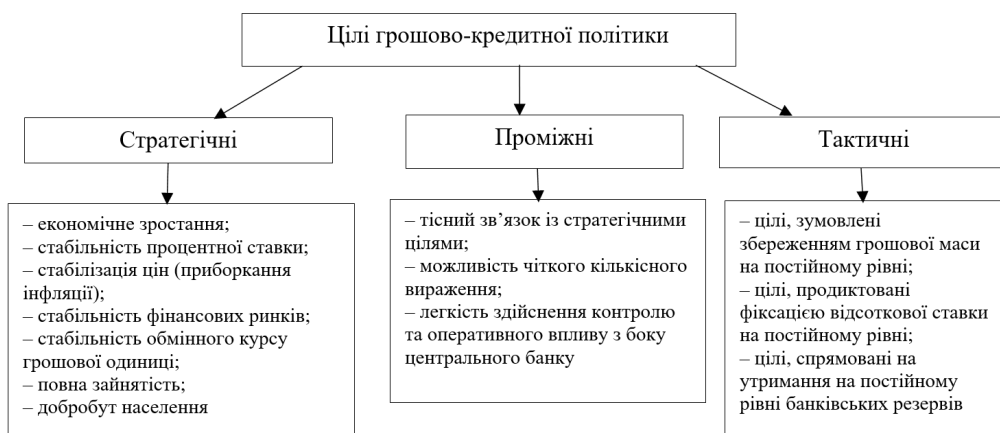

Рис. 1. Цілі грошово-кредитної політики

Джерело: побудовано автором.

Стратегічні цілі грошово-кредитної політики (далі – ГКП) Національного банку України повинні збігатися з цілями економічної діяльності держави. Разом досягнути усіх стратегічних цілей важко або неможливо, тому що певні з них є суперечливими. Зокрема, наміри Національного банку України стосовно зменшення негативного сальдо платіжного балансу можуть негативно відбитися на довготривалому напрямі розвитку сукупного попиту. Крім того, діяльність центральних банків зі здійснення операцій з цінними паперами можуть мати негативний вплив на обсяги кредитування економіки.

Суперечність між стратегічними цілями ставить Національний банк України та керівні органи влади у здійсненні ГКП перед проблемою вибору. Залежно від політичної та економічної ситуації в державах пріоритети можуть приділятися певним цілям. У зв'язку з цим НБУ обирає залежно від певної економічної ситуації одну із стратегічних цілей. Нею більшою мірою є стабілізація цін (чи встановлення контролю за інфляцією), оскільки саме вона найбільше відповідає основній миті Національного банку України – підтримувати стабільність національних грошей. Через необхідність реалізації цієї цілі НБУ приймає заходи для реалізації та інших стратегічних цілей [7, с. 99].

Формування «Основних засад грошово-кредитної політики» передбачає також встановлення проміжних цілей. Потреба у визначенні проміжних цілей ґрунтується на твердженні, що для Національного банку України досягнення стратегічних цілей є доволі важким завданням; для передавання імпульсів грошово-кредитної діяльності до досягнення її кінцевих цілей потрібний певний час. Через це оцінка результативності заходів грошово-кредитної політики під час розгляду її стратегічних цілей може бути віддалена від реальних процесів у грошово-кредитній сфері. Отже, проміжними цілями грошово-кредитної політики є такі цілі, через які є можливість досягати стратегічні цілі.

Функціонування економіки на ринкових засадах передбачає перехід до економічних методів управління, складовими яких є різноманітні фінансово-кредитні інструменти та важелі. Це посилює роль банків у розбудові ефективної ринкової моделі економіки України і висуває на перший план потребу у проведенні широких трансформацій у банківській системі й створення цілісного механізму ГКР економічного зростання.

Щодо інструментів ГКП, що використовуються НБУ у його практичній діяльності, то вони визначені у ст. 25 Закону України «Про Національний банк України». Згідно з редакцією закону «Інструменти грошово-кредитної політики – це тісно пов’язані з цільовими орієнтирами грошово-кредитної політики показники, що знаходяться в сфері дії Національного банку як орган ГКР, величина яких може бути достатньо швидко скоригована» [6].

До цього визначення додамо, що інструменти грошово-кредитної діяльності – це пені регулятивні заходи, що перебувають у розпорядженні НБУ, невимушено контролюються та використання яких має вплив на основні напрями грошово-кредитної політики. Рисою інструментів грошово-кредитної політики є те, що, використовуючи їх, НБУ має вплив на процеси, які відбуваються не тільки в грошовому секторі економіки, а й у інших відповідних секторах.

Загалом інструменти ГКП можна поділити на дві групи (рис. 2).

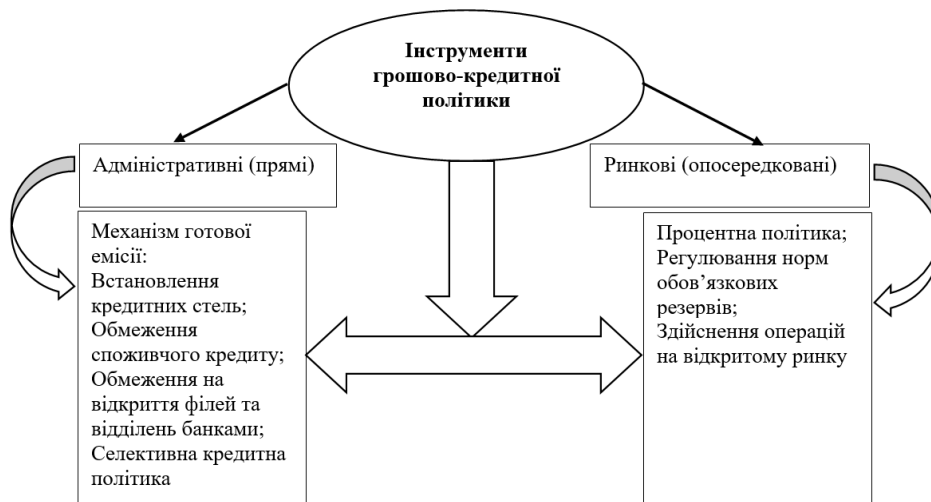

Рис. 2. Інструменти грошово-кредитної політики

Джерело: складено автором.

Адміністративні (прямі) інструменти ГКП та регулювання НБУ проявляються у формі директив, вказівок, постанов банку і спрямовані на обмеження сфери діяльності кредитних установ щодо формування пропозиції грошей. До них варто віднести такі:

- встановлення ліміту рівня відсоткових ставок за кредитами;
- обмеження обсягів кредитів, що видаються кредитним організаціям;
- відбір певних інструментів кредитної політики, яка здійснюється методом встановлення кількісних параметрів на кредити, що направляються в основні галузі економіки;
- відкриття кредитних організацій, які проводять кредитування пріоритетних галузей за прийнятними відсотковими ставками;
- портфельні обмеження, що передбачають нав'язування кредитним установам операцій з купівлі державних цінних паперів+;
- валютні обмеження, що включають обов'язковий продаж частини валютної виручки центральному банку за офіційним курсом, ліцензування продажу іноземної валюти імпортерам, обмеження операцій кредитних організацій з купівлі-продажу валюти на внутрішньому ринку та ін. [2, с. 278].

Під ринковими (економічними) інструментами розуміють сукупність дій та способів впливу Національного банку України на грошовому ринку шляхом формування певних умов діяльності для кредитних установ. Ринкові інструменти є більш гнучкими та опосередкованими порівняно з інструментами прямого впливу, саме тому спостерігається поширеність переходу НБУ до збільшеного використання ринкових інструментів [4].

До економічних (ринкових) інструментів ГКП відносять:

- регулювання норм та визначення обов'язкових резервів для банків;
- рефінансування банків;
- управління золотовалютними резервами;
- процентну політику;
- регулювання експорту та імпорту грошових коштів;
- операції на відкритому ринку з цінними паперами, а також з казначейськими зобов'язаннями на відкритому ринку;
- валютні інтервенції;
- емісія власних боргових зобов'язань та операції з ними [8].

Відбір інструментів грошово-кредитної політики, які використовує НБУ, досить великий. Використання інструментів залежить від спрямованості економічної політики держави, ступеня її відкритості, рівня розвитку грошового ринку, особливостей національної банківської системи, традицій та конкретних ситуацій в інших сферах економіки.

Узагальнення підходів науковців щодо існування спектра інструментів ГКП дозволило виокремити певні класифікаційні ознаки, за якими їх можна класифікувати. Так, за формою впливу на грошовий ринок інструменти грошово-кредитної політики поділяються на інструменти прямої дії (адміністративні) та опосередкованої, непрямой дії (ринкові). Характеристику цих інструментів було розглянуто вище.

За характером впливу на грошову пропозицію інструменти поділяються на кількісні та якісні. За допомогою використання кількісних інструментів відбувається вплив на стан кредитних можливостей банків, а отже, і на грошовий обіг у цілому. Якісні інструменти являють собою варіант прямого регулювання якісного параметра ринку, зокрема вартості банківських кредитів [5, с. 45].

За термінами впливу інструменти грошово-кредитної діяльності розподіляються на довгострокові (реалізація займає більше одного року) і короткострокові, що застосовуються відповідно до завдань реалізації найближчих і перспективних цілей цієї політики.

Не вдаючись до аналізу практики використання інструментів ГКП, яка реалізується через ГКР, зазначимо, що, оцінюючи в цілому їх ефективність у фазах ділового циклу, варто наголосити, що всі вони були спрямовані на зростання економіки і підвищення добробуту громадян. Але, як показують дослідження, в окремі періоди інструменти грошово-кредитного регулювання мали низьку ефективність, що було зумовлено недостатньо глибоким рівнем проведення структурних економічних реформ в Україні, відсутністю незалежності НБУ, слабкою банківською системою [3, с. 141].

Висновки. Грошово-кредитне регулювання – важлива складова частина державного регулювання економіки для забезпечення стабільного розвитку країни та грошової одиниці. Діяльність Національного банку України значною мірою впливає на стабільність грошової системи, національної грошової одиниці та надійність банківських установ, що певною мірою визначає ефективність функціонування всієї національної економіки.

Грошово-кредитне регулювання економічного зростання займає надзвичайно важливе місце у державному регулюванні економічних процесів у країні. Воно спрямоване на забезпечення постійного розвитку країни шляхом формування та реалізації стратегічних цілей, основними серед яких є грошова стабільність, зростання ВВП, збалансування платіжного балансу, стабільність динаміки обмінного курсу національної грошової одиниці, забезпечення зайнятості, зростання добробуту населення тощо.

Грошово-кредитне регулювання економічного зростання реалізується через сукупність заходів, форм, методів і важелів державного впливу на грошову пропозицію та діяльність кредитних установ. Завдання грошово-кредитної політики та регулювання спрямовані на створення умов, за яких економічні агенти, реалізуючи свободу вибору, здійснювали б свою діяльність, адекватну стратегічним цілям економічної політики держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик Б. П. Центральний банк і грошово-кредитна політика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Тернопіль: Карт-бланш, 2007. 393 с.
2. Банківська система: навч. посіб. / за заг. ред. О. І. Береславської. Ірпінь: Університет ДФС України, 2018. 485 с.
3. Береславська О. І. Монетарні важелі регулювання економічного циклу. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку: монографія / за заг. ред. В. Опаріна, В. Федосова. К.: КНЕУ, 2016. С. 135–165.
4. Дзюблюк О. В., Адамик Б. П., Баянт Г. Р. та ін. Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації і ефективності функціонування банківської системи України: монографія / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 530 с.
5. Гудзовата О. О. Обґрунтування методів, інструментів та засобів державного регулювання в грошово-кредитній сфері в системі забезпечення фінансової безпеки держави. *Причорноморські економічні студії*. Одеса, 2018. № 32. С. 43–47.
6. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

7. Труш І. Є. Грошово-кредитний механізм у системі державного регулювання економіки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2015. Вип. 2 (46). С. 97–102.

8. Чистов С. М. Фінансово-бюджетна та грошово-кредитна політика. *Українська електронна бібліотека*. URL: <http://libr.org.ua/book/95/2721.html>

REFERENCES

1. Adamik, B. P. (2007). Tsentralniy bank i groshovo-kreditna politika [Central bank and monetary policy]. Ternopil: Kart-blansh.

2. Bereslavska, O. I. and other. (2018). Bankivska sistema [Banking system] (ed. by O. I. Bereslavska). Irpin: Universytet DFS Ukrainy.

3. Bereslavska, O. I. (2016). Monetarni vazheli reguluyannya ekonomichnogo tsiklu [Monetary levers of economic cycle regulation]. In *Finansova infrastruktura Ukrainy: stan, problemi ta perspektivi rozvitku* (ed. by V. Oparina & V. Fedosova) (pp. 135–165). Kyiv: KNEU.

4. Dzyublyuk, O. V., Adamik, B. P., Balyant, G. R. and other. (2014). Groshovo-kreditne reguluyannya u mehanizmi zabezpechennya makroekonomichnoyi stabilizatsiyi i effektivnosti funktsionuvannya bankivskoyi sistemi Ukraini [Monetary regulation in the mechanism of macroeconomic stabilization and efficiency of the banking system of Ukraine] (ed. by O. V. Dzyublyuk). Ternopil: TNEU.

5. Gudzovata, O. O. (2018). Obgruntuvannya metodiv, instrumentiv ta zasobiv derzhavnogo reguluyannya v groshovo-kreditniy sferi v sistemi zabezpechennya finansovoyi bezpeki derzhavi [The rationale of methods, instruments and means of governmental regulation in the money-credit sphere in the system of provision of financial safety of the state]. *Prichornomorski ekonomichni studiyi*, (32), 43–47.

6. Verkhovna Rada of Ukraine. (1999). Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy [About the National Bank of Ukraine: Law of Ukraine]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

7. Trush, I. E. (2015). Groshovo-kreditniy mehanizm u sistemі derzhavnogo reguluyannya ekonomiki [Monetary mechanisms in the state regulation of economy]. *Naukoviy visnik Uzhgorodskogo universitetu. Seriya «Ekononika»*, (2 (46)), 97–102.

8. Chistov, S. M. Finansovo-byudzhetna ta groshovo-kreditna politika [Financial and budgetary and monetary policy]. *Ukrainska elektronna biblioteka*. URL: <http://libr.org.ua/book/95/2721.html>

Victoria A. Lishchenko, University of the State Fiscal Service of Ukraine Theoretical Fundamentals of Cash and Credit Regulation of Economic Growth

The problem of theoretical bases of monetary regulation of economic growth is investigated in the article. In the system of levers that stimulate economic growth in the country, the leading role belongs to monetary regulation. The study of tasks, goals and instruments of monetary regulation, which are used in their practice by the central bank, at the present stage is extremely relevant.

The purpose of the article was to consider the theoretical foundations of monetary regulation of economic growth, to determine its goals and objectives, as well as to study the instruments of monetary policy of the central bank and its implementation.

The following methods were used in the study, namely: scientific-theoretical and analytical (in determining views on monetary regulation and monetary policy goals, as well as in studying the current state of monetary policy and monetary regulation in Ukraine); abstraction and logical interpretation (specification of the main categories of research); system-structural method (when developing proposals for improving monetary regulation of economic development of the banking system of Ukraine, determining the prospects for its development and directions of their implementation in the context of economic growth).

The results of the study substantiate and analyze the importance of monetary policy instruments that form the goals of monetary regulation aimed at economic growth.

Monetary regulation of economic growth occupies an extremely important place in the state regulation of economic processes in the country. It is aimed at ensuring the sustainable development of the country through the formation and implementation of strategic goals, the main of which are monetary stability, GDP growth, balance of payments, stability of the exchange rate of the national currency, employment, welfare and more.

Key words: *National Bank of Ukraine, monetary regulation, monetary policy, central bank, economic growth, whole and instruments of monetary regulation.*

Стаття надійшла до редакції 7 травня 2020 року